

Introducere în Exegeza Noului Testament

OCTAVIAN BABAN

INTRODUCERE ÎN EXEGEZA NOULUI TESTAMENT

Ediție online, 2015

Curs BA, MA, ITBB

Note de curs

Octavian Baban

Tradiții și metode exegetice: scurt istoric

Exegeza rabinică

Exegeza rabinică are o istorie îndelungată și diverse metode consacrate. Conform lui Hillel (50 îH – 10 dH), rabinii foloseau 7 reguli de interpretare a textelor biblice:¹

1. **Qal va-homer**, „ușor și greu”, sau *regula valabilității generale*. Conform acestei reguli principiul folosit în interpretarea unui text ușor trebuie să rămână același și să poată fi folosit și în interpretarea unui text înrudit ca temă, dar mai dificil. De exemplu, în Mt. 6.26, și Ps. 147.9, dacă Dumnezeu poate îngriji de păsări, cu siguranță el poate avea grijă și de oameni.
2. **Gezerah - sawah**, sau *regula echivalenței*. Expresiile identice sau asemănătoare, prezente în texte diferite, ar trebui să fie echivalente, să aibă aceeași interpretare în toate aceste texte. De exemplu, Mc. 11.17, când Isus vorbește despre destinația Templului și citează Isa. 56.7, și Ier. 7.11.
3. **Binyan ab mikkatub ehad**, „a construi un tată (ebr. **ab**) dintr-unul”, *regula construirii unui principiu major pornind de la un singur pasaj sau de la o singură expresie particulară*. Principiul era folosit apoi în alte versete sau pasaje în care apar idei înrudite (familia tatălui), sau în dezvoltarea unor răspunsuri mai generale (ex. Isus, saducheii

¹ B.D. Chilton, „Rabbinic Rules of Interpretation”, în S.E. Porter (ed), *Dictionary of Biblical Criticism and Interpretation*, Abingdon, UK (și N.Y): Routledge, 2009, 304-306.

și problema învierii, rezolvată pe baza revelației date lui Moise, la rugul în flăcări, Exod 3.14-15, cf. Mc. 12.26, Mt. 22.31, Lc. 20.37-38).

4. **Binyan ab mischene kethubim**, „a construi un tată (ebr. **ab**) din două”, adică, *regula construirii unui principiu interpretativ major pornind de la două texte de bază*.. În 1 Cor 9.1-9, Pavel arată că apostolii trebuie răsplătiți, și pleacă de la două texte, Deut. 25.4 și Deut. 18.1-8 (de observat că textele sunt din aceeași carte, de la același autor).
5. **Kelal uperat, uperat kelal**, „general și particular, particular și general”, sau *regula construirii unui principiu interpretativ general pornind de la două texte, unul major și unul secundar*. Această regulă asigură tranziția de la general la particular și invers, în cadrul comentariilor aduse unui text. De exemplu, Deut. 6.4-5, să iubești pe Dumnezeu, și Levitic 19.18, să-l iubești pe aproapele tău, duc la un principiu unic, să-l iubești pe Dumnezeu și pe aproapele tău, iată esența Legii (Marcu 12. 28-34; Matei 22.34-40; de observat că aici cele două texte vin din cărți diferite, dar scrise de același autor; ideea era împărtășită și de diverși rabini, de exemplu, rabbi Akiba formulează o concluzie similară, *Sifra Levitic 200*).
6. **Kayyose bo bemaqom aher**, „aici e similar cu ce este în alt loc”, a două regulă a similarității, asemănătoare cu regula nr. 2, *gezera șawah*. Deosebirea este că această regulă se aplică și ideilor generale și evenimentelor, istorisirilor, nu numai unor versete specifice care sunt asemănătoare.
7. **Dabar halamed me inyano**, „cuvânt de învățătură luat în context” (apare la rabbi Akiba în Sifre Deut. 131).

În afară de aceste reguli de construire a principiilor de interpretare, există patru tipuri majore de abordare exegetică a unui text biblic, în comentariile exegetice rabinice: *peșer*, *midraș*, *remez* și *sod*².

Metoda peșer, *peșat* – simplu. Ea se referă la detectarea înțelesului simplu, literal, direct al autorului, și neste echivalentul exegezei gramatical-istorice. Această metodă detectează ce spune textul ca, mai apoi, să poată aplica principiul extras la situația de față.

Metoda remez – indicație, aluzie. Se referă la faptul că un cuvânt, propoziție sau expresie face aluzie la un adevăr care nu este afirmat pe față, direct, de textul studiat. Înțelesul direct este pus în lumină de analiza de tip *peșat*. Uneori, aluzia sau înțelesul de nivelul al doilea poate fi inclus în sensurile de tip *sensus plenior*, o aluzie sau o învățătură lăsată de Dumnezeu în text chiar fără știința autorilor umani ai respectivului text. Un exemplu de *remez* este cel din Matei 2:14-15, care aplică Osea 11.1 persoanei lui Isus. Înțelesul direct, *peșat*, al lui Osea 11.1 se referă la Israel, la Exod, nu la Mesia, dar aluzia, *remez*, este înțeleasă cu privire la Mesia (D. Stern).

Metoda midraș (*deraș* - cercetare, explorare). Metoda, des folosită în mediul rabinic, consta în oferirea unei explicații pentru un eveniment sau persoană printr-o aplicație alegorică a unui text biblic profetic. Uneori, ar fi putut trece și drept eisegeză, alteori explicația și aplicația pun în lumină un anumit conținut profetic al textului biblic. Se admite faptul că Scriptura este în sine subiect și material de cugetare, iar prin acest proces Dumnezeu revelează gândirii umane voia sa, călăuzind-o pe diverse căi care pornesc de la textul inițial. Un bun

² D. H. Stern, *The Jewish New Testament Commentary*, Messianic Jewish Resources International, 1992.

exemplu de midraș este Ioan 15.1-10, în care Isus se identifică cu vița cea adevărată, care aduce rod, iar pe ucenici îi aseamănă cu mlădițele care trebuie să stea în vița adevărată și să aducă și ele rod. Trimiterea este la Isaia 5.1-15 pe care Isus îl explică și îl aplică la propria persoană, implicit, cu sensul „Eu sunt adevăratul Israel, care aduce rodul așteptat”. Un alt exemplu este Ioan 1.51, unde Isus, de asemenea, se oferă ca explicație și aplicație a înțeleșului visului lui Iacov din Geneza 28.11-12.

Metoda sod (*sod* – secret), constă în sublinierea unui înțeleș ascuns sau mistic la care se ajunge prin decodificarea textului, prin folosirea valorii numerice a literelor, a unor grafii neobișnuite, a jocului semantic obținut prin transpunerea literelor alăturate, etc. Implică faptul că Dumnezeu vorbește chiar și prin forma și aranjamentul, numărul literelor. Metoda *sod* este folosită de Matei în genealogia sa din Matei 1.1-17, unde oferă o lista strămoșilor lui Isus aranjați pe 3 grupe de câte 14 generații, 14 fiind numărul numelui lui David (DVD, 4+6+4). Cu alte cuvinte, Isus este în mod desăvârșit (x3), divin - chiar, Mesia, fiul lui David.

Prin anagramare, cele patru metode alcătuiesc cuvântul *pardeș*, grădină, adică grădină a gândirii care își are punctul culminant în interpretarea mistică.

Cu excepția *peșerului*, critica modernă ignoră celelalte metode de analiză rabinice, socotindu-le mai degrabă tipuri de *eisegeză* decât tipuri de exegeză. Aceasta este, în mare parte, o reacție împotriva alegorizării excesive practicate de Părinții Bisericii, dar și o re-așezare pe baze mai științifice, a exegezei. Cu toate acestea, nu trebuie uitat că NT rămâne o scriere a primului secol, adesea scrisă și citită – pe timpul acela - conform normelor rabinice, și , de aceea, ele își păstrează

relevanța pentru cititorul Bibliei, chiar dacă rămân contextualizate istoric.

Exegeza Părinților Bisericii

Între primii exegeți creștini, creatori de metodă exegetică, se numără Hippolyt, Clement din Alexandria, Origene (Școala din Alexandria) și, mai târziu, Theodoret, Ioan Gură-de-aur (Școala din Antiohia).

Școala de la Alexandria, era o școală care a încurajat exegeza prin paralelism și alegorie. Un reprezentant de seamă este Origene. Origene vedea trei niveluri posibile ale sensului unui text biblic: un sens literal, unul moral și unul spiritual, și, în general, ca și mulți alți părinți ai Bisericii, el favoriza interpretarea alegorică a pasajelor biblice (de exemplu, texte privitoare la Israel erau considerate ca un mesaj alegoric pentru Biserică, etc.), în detrimentul sensului lor literal. Într-un fel, acest tip de exegeză este practicat și de apostoli, de exemplu alegoria lui Pavel despre Agar-Ismael și Sara-Isaac, pe deoparte, și evrei și creștini, pe de cealaltă parte, în Galateni 4:21-31. La fel este, până la un punct, și explicarea subordonării preoției lui Levi față de preoția lui Melchisedec, din Evrei 7:1-25.³

Prin contrast, Școala de la Antiohia, al cărei reprezentant de seamă este Ioan Chrysostom (Gură-de-

³ R Longenecker, *Biblical Exegesis in the Apostolic Period* (Grand Rapids / Vancouver: Eerdmans / Regent College, 1999), cf. recenzia lui Andreas J. Kostenberger, 'Biblical Exegesis in the Apostolic Period', *Journal of the Evangelical Theological Society*, Mar 2000; de asemeni, P. Enns, 'Apostolic Hermeneutics and an Evangelical Doctrine of Scripture: Moving beyond a Modernist Impasse', *Westminster Theological Journal*, 2003. Desigur, se poate pune și problema în ce măsură astfel de abordări exegetice clasice sunt superioare sau inferioare celor moderne, vezi și D. C. Steinmetz, 'The Superiority of Pre-Critical Exegesis', *Theology Today*, 1980, 37/1, 27-38.

aur), a subliniat nevoia unei analize gramaticale și istorice a textului. Unii dintre reprezentanții acestei școli însă, de exemplu Teodor din Mopsuestia (429), au mers în extremă până la respingerea oricărui înțeles alegoric în cercetarea Scripturii.⁴

Exegeza medievală

După căderea Romei (476), interpretarea Scripturii a intrat într-o perioadă de decădere. În această perioadă, regulile de interpretare au intrat în penumbră și a apărut o luptă pentru *autoritatea* de a interpreta Biblia. Astfel, dreptul de interpretare a fost arogat abuziv de episcopul Romei, accesul la manuscrise a fost restrâns în cadrul mănăstirilor după cum s-a redus, de altfel, și alfabetismul. În timp s-a instituit și primatul Părinților Bisericii în interpretare, autoritatea lor devenind excesiv de dominantă și reducând interpretarea la o repetare a comentariilor Părinților sau la o conformare cu tradiția acestora. Bisericile răsăritean-ortodoxe folosesc și astăzi, într-un grad mare, această abordare. Într-o asemenea perspectivă, interpreții Scripturii își văd eforturile reduse la o trecere în revistă a părerilor Părinților și la o evaluare a lor, în stilul vechi rabinic, care comenta părerile diversilor învățați vizavi de un text biblic.

Pe lângă metoda alegorică folosită în mod intens de Părinții Bisericii (între teologii medievali, un reprezentant de seamă ar fi Bernard de Clairvaux), metodele scolasticismului medieval au inclus și metoda deductivă raportată, bineînțeles, nu atât la Biblie cât la comentariile Părinților sau la adevărurile filosofice ale antichității (cf. Toma d'Aquino), și abordările mistice (bazate pe o relație directă, prin viziuni, cu Divinitatea, nu pe studiul biblic).

⁴ The New Catholic Dictionary.

Exegeza medievală este adesea descrisă prin modelul carului roman de curse, quadriga, tras de patru cai în linie, și încerca să analizeze textul biblic din patru perspective: a) înțelesul literal; b) înțelesul spiritual cu trei subcategorii: b1) înțelesul alegoric; b2) înțelesul tropologic (moral); b3) înțelesul anagogic (ceresc, viitor).⁵ Toma d'Aquino a folosit în mod extensiv această metodă, arătând că cele patru înțelesuri sunt asigurate de coordonarea divină care a inspirat totul și a asigurat existența unei legături între sensuri.

Conform lui D'Aquino, sensul literal coordonează înțelesurile metaforice, iar polisemantismul (pluralitatea interpretărilor) nu este arbitrar, ci este coordonat de intenția inițială divină, eternă.⁶

Exegeza în timpul reformei

Cu toate că modelul hermeneutic al quadrigii pare destul de bine întemeiat, el lăsa un spațiu mare deschis

⁵ Nicholas of Lyra (c. 1270-1340), un teolog care l-a influențat mult și pe Luther, descrie metoda quadrigii în următorul catren: Litera arată ce-a făcut Dumnezeu și ce-au făcut părinții; Alegoria ne indică taina în care se ascunde credința; Înțelesul moral dă regulile pentru toți sfinții, Iar prin anagogie vedem cum ni se va sfârși și nouă lupta.

⁶ Augustine, *Summa Theologica*, I.1.10.

speculațiilor, prin care anumite intenții divine percepute din „cartea naturii” erau regăsite în textul biblic, fără o relație reală cu contextul mesajului scris (*eisegeză*). Reacția față de o astfel de exegeză a apărut în timpul reformei și a luat diverse forme de exegeză literală radicală.

Reformatorii au contestat supremația interpretărilor alegorice speculative și au propus alte modele hermeneutice, bazate pe identificarea sensului literal și istoric. Astfel Luther, Melancton, Calvin și Zwingli au contribuit într-un mod decisiv la reorientarea interpretării biblice.

Luther, deși a rămas sub influența Părinților Bisericii, mai ales a lui Augustin, a subliniat importanța contextului istoric în interpretare și a renunțat la abordările alegorice fără a renunța însă la ideea aplicațiilor multiple ale unui text (de exemplu, în comentariile sale asupra psalmilor el distinge opt sensuri ale VT: sensul istoric – al „literei care ucide”, *litera occidens*, și sensul spiritual al „spiritului care dă viață”, *spiritus vivificans*, fiecare cu câte patru sub-sensuri, conform modelului quadrigei).⁷

Melancton a urmat modelul interpretării lui Luther, apărând și el unitatea de interpretare a V și NT (consideră NT superior față de VT), în virtutea autorului divin unic. În comun cu Zwingli, și el acordă un rol însemnat rațiunii omenești.

Una din contribuțiile cele mai însemnate vine însă din partea lui Calvin care, deși dovedește o bună cunoaștere a literaturii patristice (cf. *Institutele religiei creștine*), se debarasează de abordările alegorice și folosește argumente bazate pe o interpretare literală, istorică și rațională a Scripturii. Gândirea sa plătește totuși, și ea, un tribut important exegezei medievale, deoarece pierde

⁷ A. McGrath, *Christian Theology: an Introduction* (Oxford: Wiley-Blackwell, 2011, 5th ed. (1996)), 131-132.

parțial perspectiva dezvoltării istorice a teologiei în VT și NT și consideră că se poate găsi o teologie dogmatică (sistematică) bine dezvoltată, completă, în scrierile apostolilor.

Exegeza modernă

Studiul exegezei moderne ar trebui, probabil, să îl menționeze mai întâi pe E. Husserl (1859-1938), filosof german cunoscut și ca părinte al științei fenomenologiei. Husserl a afirmat existența subiectivității în descrierea unui fenomen, idee care va influența înțelegerea interpretării. F. Schleiermacher a preluat teoria lui Husserl și a dezvoltat o teorie generală a interpretării, bazată pe dialogul virtual dintre autor-cititor („conversație semnificativă”), desfășurat prin studiu gramatical și prin corespondență psihologică, în urma căreia se receptează „intenția auctorială”, adică mesajul intenționat de autor. Dorința de explorare a psihologiei autorului reflectă, de fapt, un demers de contextualizare primară a mesajului acestuia.

H. G. Gadamer, un admirator al lui M. Heidegger, a deschis, apoi, unul din cele mai influente discursuri asupra hermeneuticii (hermeneutica filosofică). Reevaluând relația dintre artă, limbaj și istorie, el a subliniat relativitatea limbajului și a istoriei în crearea de texte. De exemplu, autorul nu are control perfect asupra semnificației textului său (contra Schleiermacher), iar istoricul este condiționat cultural în evaluarea situațiilor pe care le descrie.

Jurgen Habermas a contestat însă caracterul extins al acestei relativități, argumentând că în comunicare există și elemente care transcend cultura, tot prin limbaj și psihologie, astfel încât sensul intenționat de autor se poate transmite și se poate distinge în generațiile și civilizațiile următoare.

Importanța hermeuticii filosofice pentru exegeza și hermeneutica biblică a fost subliniată cu insistență de autori recunoscuți cum sunt A. Thiselton și P. Ricoeur.

Într-una din cărțile de referință asupra hermeuticii, W.C. Kaiser subliniază că în mod special, trei autori au fost extrem de influenți pentru interpretarea textului biblic în teologia modernă, anume H.G. Gadamer, P. Ricoeur și E.D. Hirsch⁸. Într-o scurtă trecere în revistă a acestor autori, Kaiser arată că Gadamer (*Truth and Method*)⁹ este remarcabil pentru acceptarea ca inevitabilă a pre-concepției față de înțelegerea unui text (germ. Vorurteil), și de aici a prejudiciului adus sensului (preînțelegerea care vine din cititor, iar textul ca atare este nederminat în sensul său). Înțelegerea unui text este un fenomen activ, creativ, nu pasiv, reproductiv, și trece de sensul inițial al textului. În fapt, are loc o „fuzionare de orizonturi” (germ. Horizontverschmellzung), o sinteză între înțelegerea autorului și cea a cititorului, care rezultă într-o a treia „citire”. În mod fundamental, înțelesu „pur” intenționat de autor este de nerecuperat, fiind legat de trecut în mod ireversibil, și nereflectat în prezent.

În ce-l privește pe P. Ricoeur (*Interpretation theory*)¹⁰, acesta, așa cum subliniază Kaiser, a contestat cu succes caracterul de „simple consemnări” ale scrierilor de orice fel, deoarece scrisul în sine este un proces transformator față de situația și înțelesurile inițiale. De exemplu, textul

⁸ M. Silva, W. C. Kaiser, Jr, *Introducere în hermeneutică, În căutarea înțelesului*, trad. E. Conțac, Cluj-Napoca: Logos, 2006. Cf. S. M. Schneiders, “From Exegesis to Hermeneutics: The Problems of Contemporary Meaning in Scripture”, *Horizons* 8 (1981):23-39.

⁹ Hans-Georg Gadamer, *Truth and Method: Elements of Philosophical Hermeneutics*, trad. eng. (New York: Seabury, 1975; retipărită de Crossroad, 1982)

¹⁰ Paul Ricoeur, *Interpretation Theory: Discourse and the Surplus of Meaning*, eng. trad. (Fort Worth, TX: Texas Christian University Press, 1976).

devine independent din punct de vedere semantic de intenția autorului său. El poate comunica ceva de sine stătător, nu neapărat sensul intenționat de autor. Parțial, asta se reflectă și în faptul că genurile literare, ca atare, au un cod al lor, de interpretare literară, uneori dependent de tipul de cultură în care au fost scrise. De asemenea, fiecare auditoriu succesiv va putea citi acum propria sa situație în acel text. Noile „citiri” nu trebuie să fie în expresă și totală contradicție cu înțelegerea primilor cititori, dar pot fi diferite, mai bogate sau mai sărace. Sensurile noi ale textului sunt parțial eliberate din limitele situației originale, deschizând, o nouă lume a semnificațiilor.

Într-un al treilea rând, E.D. Hirsch, un profesor de la Universitatea Virginia, influențat de Emilio Betti, un expert în interpretarea textelor și sistemelor juridice, a îndrăznit să afirme că înțelesul unei opere literare este determinat, totuși, de intenția autorului¹¹. Printre altele, el subliniază că există un înțeles verbal și că acesta poate fi transmis de autor printr-o secvență lingvistică de semne dedicate. Acest înțeles auctorial, recuperabil până într-o anumită limită, furnizează singura normă validă în procesul de confirmare a unei interpretări date, a unui cititor ulterior. Conform acestei abordări, obiectivul exegezei, ca prim pas al hermeneuticii, este acela de a face clar acest înțeles verbal al textului. Semnificația unui text sau mesaj este, prin contrast un concept mai nuanțat și caracterizează relația dintre înțeles și cititor. În vreme ce înțelesul verbal caracterizează autorul și intenția sa inițială, semnificație este caracteristică noii situații a cititorului modern. Hirsch afirmă că sensul unui text nu se poate schimba dar semnificația sa se

¹¹ E.D. Hirsch, Jr., *Validity in Interpretation* (New Haven: Yale University Press, 1967), tratează teoria lui Gadamer despre interpretare, în apendix 2, pp. 245-64.

schimbă, și trebuie să se schimbe, în funcție de contextul cititorului.

Exegeza biblică

Unii teologi definesc exegeza biblică în mod mai larg, ca pe un studiu sistematic în vederea descoperirii înțelesului intenționat de autor (sensul literal) într-un pasaj din Biblie, prin pași specifici de interogare a mesajului unui text, studiul culminând cu aplicarea mesajului în lumea contemporană, conform normelor hermeneuticii.¹² O astfel de definiție unește, astfel, studiul exegetic cu cel hermeneutic, într-un singur demers de înțelegere și aplicare a Scripturii. Dacă se dorește distingerea celor două abordări, s-ar putea spune că exegeza se ocupă mai ales cu precizarea sensului literal al textului, de fapt cu recuperarea mesajului intenționat de autor față de destinatarul său primar. Acest mesaj include cu siguranță sensul literal al textului, dar este posibil să includă și un sens figurat.

Sensul literal al unui text biblic, adică sensul intenționat de autor, este o categorie care are nevoie de clarificări suplimentare. De exemplu, el este sensul intenționat imediat de autor, nu cel atribuit, să zicem, după o vreme îndepărtată față de momentul scrierii textului. El trebuie să fie, într-adevăr, intenționat de autor, și nu doar permis de text, în mod virtual, la momentul scrierii textului, nici o oarecare variantă de interpretare validă (anti-tipică) a textului de bază (arhetip, paradigmă de bază). Accesul la acest sens se

¹² L. E. Keck și G. M. Tucker „Exegesis”, *Interpreter's Dictionary of the Bible*; G. Carver, Jr., „A Working Model for Teaching Exegesis”, in *Interpreting God's Word Today* (Anderson: Warner Press, 1982).

face prin evaluarea limbajului și stilului autorului, prin evaluarea afirmațiilor directe și a celor indirecte (metaforice, alegorice, etc.) și prin contextualizarea mesajului, printr-o discuție care să diferențieze între sensul intenționat de autor și cel permis conjectural, de text, de alte sensuri derivate logic din text.¹³ Din acest punct de vedere, exegeza poate fi percepută ca o recuperare aproape „arheologică” a sensului primar, intenționat de autor, al textului.

Acest sens „exegetic” ar putea include, din cele patru sensuri amintite de Kaiser pe primele trei: sensul ca referent, sensul ca înțeles, sensul ca intenție auctorială (cel de al patrulea sens al unui înțeles, ar fi sensul ca semnificație, dar acesta ar fi studiat mai ales în cadrul abordărilor hermeneutice propriu-zise).

Sensul ca referent (despre ce este vorba, care este obiectul mesajului)

În astfel de cazuri, ceea ce lipsește, în general, este sensul global al celor spuse – adică, referentul. Referentul este obiectul, evenimentul, sau procesul din lumea noastră spre care este direcționat un cuvânt sau o întregă expresie.(cf. Fapte, 8.34, unde cititorul etiopian al pasajului din Isaia 53 îl întreabă pe Filip: “Spune-mi, te rog, despre cine vorbește prorocul aici, despre sine sau despre altcineva?”). Sensul ca înțeles precizează ce se spune în mod specific despre referent¹⁴, și este un sens major, extrem de important de stabilit odată ce s-a identificat *referentul* textului. În al treilea rând, sensul ca intenție se preocupă de *adevărul* intenționat de autor și exprimat prin modul de asociere a cuvintelor individuale, a expresiilor, și a propozițiilor, care sunt

¹³ A.J. Maas, „Biblical Exegesis”, *The Catholic Encyclopedia*.

¹⁴ Pentru distincția între sens ca referent și ca înțeles, vezi și M. Silva, *Biblical Words and Their Meaning: An Introduction to Lexical Semantics*, (Grand Rapids, MI: Zondervan, 1983), 102-8.

adunate într-o operă literară și construiesc împreună un anume sens (uneori ultimele două distincții nu sunt foarte ușor de deosebit, ci se suprapun; cercetarea sensului ca intenție acționează ca un filtru pentru selectarea sensului cel mai probabil, atunci când un text ca atare ar permite mai multe înțelesuri). În asociere cu aceste precizări, trebuie amintită și intenția divină, care poate fi aceeași cu intenția autorului uman, sau diferită (cf. 1 Corinteni 2:6-16)¹⁵.

Așa cum s-a spus însă explorarea înțelesurilor multiple ale unui text¹⁶ și selectarea interpretărilor sale valide pentru lumea contemporană ține mai mult de domeniul hermeneuticii. Relația dintre exegeză și hermeneutică este una de la particular la general, de la perspectivă focalizată limitat, pe autor, la una focalizată pe interpretări diverse, în funcție de cititori diferiți, aflați în contexte diferite.

Din această perspectivă, nivelurile la care se lucrează pentru determinarea înțelesului teologic al unui text biblic sunt următoarele:

1. exegeza: studiul care duce la stabilirea mesajului unui autor, dat printr-un text, către destinatarul său primar.
2. hermeneutica: studiul care conduce la înțelegerea semnificației unui text biblic în prezent.

¹⁵ Vezi, Walter C. Kaiser, Jr., "A Neglected Text in Bibliology Discussions: 1 Corinthians 2:6-16", *WJT* 43 (1980-81): 301-19.

¹⁶ Unii autori discută chiar de existența unor sensuri literale multiple dar, deși teoretic este posibil, există căi de a anula multiplicitatea prin considerarea folosirii figurilor de stil. Deși discuția este mai complexă, se poate aminti teoria nuanțată a lui Origen conform căreia Biblia are un sens literar evident (trupul textului), un sens literar implicit (sufletul textului) și un sens literar fundamental (spiritul textului; cf. Origen, *De princ.* iv, xi; Vincenzi, "In S. Gregorii Nysseni et Origenis scripta et doctrinam nova recensio", Rome, 1864, vol. II, cc. xxv-xxix).

3. teologie biblică: studiul centrat pe înțelegerea teologiei unui autor biblic anume, a gândirii sale de ansamblu, așa cum apare în scrierile sale.

4. teologie sistematică: studiul preocupat cu înțelegerea mesajului global, pe teme, al Bibliei în întregul ei (VT și NT)

Unor astfel de definiții li s-ar putea imputa un anumit caracter exagerat de raționalist. Conform unei alte abordări, exegeza ar putea fi definită ca studiul îndreptat spre înțelegerea sensului primar al unui text, adică spre stabilirea mesajului trimis de autor destinatarului primar, realizat prin metoda analizei istorice-gramaticale a textului și prin considerarea istoriei de interpretare a textului dat în Biserică. În felul acesta, s-ar putea ține seama și de contribuția lungului șir de exegeți remarcabili din timpul părinților Bisericii, până astăzi. În același timp, însă, s-ar putea argumenta că aceste contribuții sunt oricum luate în considerare prin metodele de contextualizare istorică și culturală a textului (studierea lor ar fi și un exercițiu de istorie a hermeneuticii).

Abordări răsăritean-ortodoxe ale exegezei

În cadrul ortodoxiei răsăritene viziunea despre exegeză este, de așteptat, dictată de viziunea despre Scriptură. Astfel, se subliniază că există un „dialog viu al Bisericii cu Hristos, care se poartă în mod principal prin Sfânta Scriptură și prin Sfânta Tradiție”¹⁷. Exegeza de pe aceste poziții privește, în consecință, la receptarea înțeleșurilor Scripturii în și conform tradiției răsăritean-ortodoxe: Biblia reprezintă baza, Părinții Bisericii asigură dezvoltarea, iar teologii ortodocși contemporani aduc

¹⁷ D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, ed. a II-a, București: EIBMBOR, 39, 21.

precizările, confirmă detaliile și sensul Cuvântului divin¹⁸.

Se recunoaște, astfel, existența unui sens literal (al cărui studiu însă nu aduce foarte mult folos), a unui sens duhovnicesc, care este sensul adâncit și aplicat de Biserică, precum și a unui sens tipologic. În cursul procesului exegetic se folosesc mai multe principii:

- a. Principiul hristologic
- b. Principiul bisericesc
- c. Principiul doctrinar
- d. Principiul liturgic
- e. Principiul ascetic-duhovnicesc
- g. Principiul tradiției.

De aceea studiul, exegeza și teologia biblică și nouotestamentară vor fi în același timp legate de Liturghie și Euharistie, de dogmatică și spiritualitate, de științe și de harismele Duhului Sfânt, într-o fuziune perihoretică.

În acest fel, citirea Scripturii e situată de Părintele Stăniloae pe linia contemplației, în continuitatea celei mai bune tradiții patristice despre „*theoria*” biblică. Fiind vorba de viața personală duhovnicească a celui ce citește Sfânta Scriptură, rezultă că și exegeza Scripturii are un caracter personalist. Este important să reținem și să valorificăm această poziție profund patristică și bisericească deoarece ea ne ferește de a cădea în ispita exegezei științifice profesată de școlile exegetice moderne din Biserica Catolică și din cele protestante. Părintele Stăniloae, deși cunoștea aceste școli exegetice, „a rămas tot timpul critic față de aceste metode și școli și a dezvoltat față de acestea o atitudine polemică mai mult

¹⁸ M. Bielawski, *Părintele Dumitru Stăniloae, o viziune filocalică despre lume*, trad. I.I. Ică jr, Deisis: 1998, 112.

sau mai puțin deschisă”¹⁹. Scopul principal al exegezei este prin urmare acela de a-l aduce atat pe tâlcuitor, cat și pe cei care beneficiază de tâlcuirea lui într-o relație mai intimă cu Dumnezeu. „Prin revelația supranaturală, Dumnezeu face să se ivească in conștiința celui credincios intr-un fel direct cuvinte de ale Sale, sau cuvinte care pun in evidență Persoana Lui, nu lucrând prin natură, ci printr-o vorbire și acțiune care fac mai clară prezența Persoanei Lui in conducerea acestuia spre unirea cu Ea, ca ținta lui finală. Prin aceasta Dumnezeu intră in comuniune directă și evidentă cu cel credincios”²⁰. Din acest ultim citat putem vedea că rolul exegezei este tocmai acela de a ajuta conștiința celui credincios să intre intr-o legătură vie cu Dumnezeu prin intermediul Scripturii.

Dacă viața duhovnicească este înțeleasă ca un urcuș neincetat al omului către Dumnezeu, atunci adevărata talcuire a Scripturii va face ca intregul ei conținut să fie „cunoscut, aplicat și trăit intr-o tot mai mare adancime și intensitate, pentru că Insuși cuvântul Revelației, care este Hristos cel necuprins, Se vrea cunoscut și însușit tot mai mult și iubit tot mai intens”²¹.

Sfântul Simeon Noul Teolog este citat că subliniază și el nevoia de credință și taine, pe lângă studiu, pentru a înțelege cuvântul divin „Căci dacă ni s-ar da cunoștința adevăratei înțelepciuni și știința lui Dumnezeu prin scrieri și învățături, ce trebuință ar mai fi de credință sau de dumnezeiescul Botez și de Sfintele Taine?”²²

Sfantul Diadoh al Foticeii scrie: „Cunoștința leagă pe om de Dumnezeu prin experiență, dar nu indeamnă

¹⁹ Bielawski, *op. cit.*, 114.

²⁰ Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, ed. cit., 39.

²¹ Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, ed. cit., 43.

²² Sfantul Simeon, Noul Teolog, *Traites theologique et ethiques*, I, in SC 122, *Traite I ethique*, p. 123. Și in trad. rom. a diac. Ioan I. Ică Jr, in: Sfantul Simeon, Noul Teolog, *Discursuri teologice și etice*, vol. I, Ed. Deisis, Sibiu, 1998, 135-136.

sufletul să cuvanteze despre lucruri”, iar „înțelepciunea o aduce meditația fără slavă deșartă a cuvintelor Duhului (ale Scripturii) și mai ales harul lui Dumnezeu care o dă”.²³ Tot el spune că „nimic nu e mai sărac decât cugetul care, stand afară de Dumnezeu, filosofează despre cele ale lui Dumnezeu”²⁴

Conform unei astfel de abordări teologia academică, științifică, are nevoie de complementul experienței ascetice și duhovnicești așa încât metodele exegetice apusene care „au împins uneori cercetarea biblică pe făgașe netradiționale”, să nu ajungă să o transforme într-un „arid șantier lingvistico-istoric”.

Hermeneutica – sau exegeza, ar fi constituit subiectul studiilor Părinților, chiar din secolul al doilea, de exemplu în Cheia lui Meliton de Sardes († 170 d.H.), unde apar lista și explicarea celor mai obișnuiți termeni biblici.

Din punct de vedere răsăritean-ortodox, hermeneutica biblică reprezintă partea teoretică care se ocupă cu stabilirea regulilor ce trebuie urmate pentru interpretarea corectă a Noului Testament. Mai nou ea a fost împărțită în trei secțiuni care, în limbaj tehnic specific, sunt numite:

- *noematica*, studiază problema sensurilor Sfintei Scripturi;
- *heuristica*, își propune identificarea sensurilor în textele biblice;
- *proforistica*, aplicarea celui mai potrivit sens în situația pasajelor dificile.

²³ Sfântul Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală duhovnicească*, împărțit în 100 de capete, c. 9, FR 1 (ed. a IV-a), trad., introd. și note de D. Stăniloae, Ed. Harisma, București, 1993, 416-417.

²⁴ Sfântul Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, 415-416.

Greșeli și capcane de comunicare

CAPCANE DE DICTIONAR

Aceste capcane se referă la solicitarea extremă a sensurilor de dicționar ale cuvintelor, fără a se lua în considerare evoluția în timp a înțelesurilor cuvintelor.

Ioan 22.15-19. În acest pasaj Isus îl întreabă pe Petru de trei ori „Simone, fiul lui Iona, mă iubești?”. Textul zice că Petru s-a întristat că Isus l-a întrebat a treia oară „mă iubești?” și i-a zis „tu toate le știi, știi că te iubesc”. Totuși, mulți predicatori adaugă și o discuție spirituală suplimentară despre această întristare, o discuție referitoare la semnificația verbelor „a iubi” folosite aici de Isus și de Petru, *phileo* (a iubi, *philos* – prieten; *phile* - dragoste) și *agapao* (a iubi; agape, dragoste):

1. Isus întreabă, *agapas me*, și Petru răspunde, *philo se*.
2. Isus întreabă, *agapas me*, și Petru răspunde, *philo se*.
3. Isus întreabă, *phileis me*, și Petru răspunde *philo se*.

Interpretarea sugerată de predicatorii amintiți spune că Isus l-ar întreba pe Petru cu verbul *agapao*, referindu-se la dragostea divină, pe când Petru răspunde, smerit, cu verbul *phileo*, înțelegând că îi este prieten lui Isus. A treia oară însă Isus l-a întrebat același lucru dar a folosit verbul *phileo*, folosind chiar cuvintele lui Petru și ridicând întrebarea dacă măcar așa, cum îi tot răspunde el, îi este prieten cu adevărat.

Fără îndoială, variația este evidentă, dar trebuie discutat dacă ea exprimă diversitate stilistică sau și semnificație teologică. Adevărul este că, în timpul lui Isus și al apostolilor, verbele *phileo* și *agapao* aveau același înțeles, nediferențiat, și însemnau ambele „a iubi”, fără nuanțe specifice despre dragostea divină sau

omenească. Cu greu se poate admite, deci, că Isus a intenționat o întrebare specială, a treia oară. În același timp, opțiunea stilistică – sau teologică – ar putea să îi aparțină lui Ioan, dacă Isus a vorbit cu Petru în aramaică, și nu în greacă...

Ioan 7.28. În acest exemplu, Isus spune ὁ πιστευων εἰς ἔμε, καθως εἶπεν ἡ γραφη, ποταμοι ἐκ της κοιλιας αὐτου ῥεουσουσιν ὕδατος ζωντος. Din cel ce crede în mine, după cum zice Scriptura, vor curge râuri de apă vie, din ființa lui (Cornilescu zice: „din inima lui”; în gr. este cuvântul koilia, adică din pântecul său, sau din stomacul său). Un predicator charismatic, Rodney Howard-Browne (Toronto movement), era de părere, într-o conferință ținută în Centru de Conferințe Wembley, Londra, că ar trebui ca omul credincios să se roage ținând o mână pe stomac, și masându-și astfel zona aceea a corpului, ca să poată izbucni râsul sfânt, pentru că de acolo, din stomac, din plexul solar, a spus Isus că vor porni râuri de apă vie! Înțelesul expresiei, fără discuție, însă, are de a face cu omul interior, cu ființa lăuntrică a omului, nu cu precizarea expresă a stomacului sau pântecelui.

CAPCANE CULTURALE

Romani 12.20. Deci, dacă vrășmașul tău este flămând, dă-i de mâncare, dacă îi este sete, dă-i să bea, căci, făcând aceasta, vei aduna cărbuni de foc pe capul lui. Sensul cultural al expresiei este „să-i fie rușine”. Mulți însă consideră că expresia are alte înțelesuri enigmatice.